

Avtonomije in samouprave po progresizmu

Abstract

Autonomy and Self-government after Progressivism

After decades of progressive governments, social movements have undergone significant changes, especially in regards to practices that are labeled as “autonomous”. The reason for this is the spread of state-sponsored social policies. Even though they have a detrimental effect on autonomy and self-management, they remain a presence in almost all movements, coexisting with institutional connections that are supported by many and not perceived as contradictory.

Keywords: progressive governments, social politics, social movements, autonomy, self-government

Raúl Zibechi is journalist, writer, militant and political theorist. (raulzibechi@gmail.com)

Povzetek

Po desetletjih progresivnih vlad so družbena gibanja doživela pomembne spremembe, še zlasti v tistih praksah, ki jih označujemo kot »avtonomne«, kar je posledica širjenja socialnih politik države. Čeprav slabijo avtonomije in samoupravo, še naprej obstajajo v skoraj vseh gibanjih, vendar soobstajajo z institucionalnimi povezavami, ki jih številni podpirajo in jih nimajo za kontradiktorne.

Ključne besede: progresivne vlade, socialne politike, družbena gibanja, avtonomija, samouprava

Raúl Zibechi je novinar, pisatelj, aktivist in politični teoretik. (raulzibechi@gmail.com)

V 90. letih prejšnjega stoletja so se na številnih območjih Latinske Amerike razvile izkušnje samouprave in avtonomije, ki so bile odgovor družbenih gibanj na ofenzivo neoliberalne privatizacije, navdahnjene z Washingtonskim konsenzom. Zapatistično gibanje je najbolj znano in najbolj množično; z leti mu je uspelo v zvezni državi Chiapas vzpostaviti samoupravo na petih območjih, ki obsegajo 34 avtonomnih občin in več kot tisoč skupnosti.

V teh letih so nastala številna gibanja, od piqueterov¹ v Argentini (Zibechi, 2003; Svampa in Pereira, 2003) do Gibanja kmetov brez zemlje (MST) v Braziliji (Fernandes, 2000). Ta gibanja so najmočnejša v urbanih in kmečkih predelih in potekajo sočasno z boji staroselcev. Obenem so to najrelevantnejša gibanja v Latinski Ameriki. Sam razvoj piqueterov in Gibanja kmetov brez zemlje v zadnjem desetletju pa povzema dogajanja na celotnem območju. Prvi so se porazgubili na treh različnih poteh: kooptirala jih je Kirchnerjeva vlada, organizacije so se razpršile in kar nekaj kolektivov se je prelevilo v socialne in kulturne centre ali pa so nastale različne teritorialne izkušnje, kot je sto samoupravnih ljudskih univerz, kjer študira več kot 10.000 ljudi (Gemsep, 2015).

Gibanje kmetov brez zemlje je doživelo protislovno evolucijo. Po eni strani so se močno približali vladam Delavske stranke (PT), ki ji agrarna reforma ni uspela, četudi je država sprostila sklade za izobraževanje in subvencije gibanja. V zadnjih letih pa so v naselbinah, ki jih okupirajo Gibanja kmetov brez zemlje, ženske in mladi LGBT ustvarili nov tip kolektivov, in sicer feministične, gejevske, lezbične in transseksualne narave, kar je povzročilo burne razprave in pripomoglo k vključitvi mladine, ki bi sicer emigrirala v mesta in zapustila gibanje (MST, 2017).

Po dolgem desetletju progresivnih vlad se zdi, da so se razprave o avtonomiji in njenih praksah spremenile; zapustile so prizorišče in se zatekle v manj vidne pregibe protisistemskih gibanj. Manj je gibanj, ki ohranjajo avtonomistični diskurz, čeprav številna še naprej delujejo v tej smeri in sama upravljajo prostore, ki so si jih priborili ali ki jim jih je odstopila država. Glavna razlika je, da je zdaj treba proučiti in raziskati konkretne prakse in se manj posvečati ideološkemu diskurzu.

Te spremembe je povzročilo več procesov. Po eni strani so progresivne vlade z obsežnimi sredstvi podpirale številne pobude teh gibanj, zaradi česar je prišlo do kooptiranja ali nevtralizacije protikapitalističnih potez teh organizacij. Po drugi strani se je uveljavila zahteva po sodelovanju v »velikih špilih«, kot nekateri poimenujejo volilne tekme, ker menijo, da »otoki avtonomije« ne bodo spremenili sistema.

1 Za več o teh družbenih gibanjih glej 222. številko Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (2005), tematski blok z naslovom *Latinska Amerika: »Za vse luč, za vsakogar vse, za nas radostni upor!«* (op. ur.)

Tretje vprašanje je povezano z velikimi težavami kolektivov, ki delujejo avtonomno, pri ohranjanju in opiranju na lastne sile, da bi zgradili povezave z drugimi podobnimi skupinami in se tako lotili močnejših in drznejših akcij. Skratka, tisti, ki smo stavili na graditev avtonomnih prostorov, kjer bi se podpiralo oblikovanje novih svetov, ne preživljamo dobrih časov.

Družbena gibanja in socialne politike

Splošen pogled na gibanja na začetku leta 2019 kaže dve realnosti, ki sta si na pogled nasprotujoči: po eni strani močno razširitev feminističnega gibanja, ki ima veliko sposobnost mobilizacije in sprejemanja izzivov,² po drugi pa sočasna slabitev gibanj kot celote, kar jim onemogoča, da bi znova zavzeli osrednjo vlogo na političnem prizorišču; tako se je zmanjšala njihova vloga v primerjavi z devetdesetimi in prvim desetletjem novega stoletja. Spomnimo, da so med venezuelskim uporom (*Caracazom*) leta 1989 in drugo vojno za plin leta 2005 (v Venezueli in Boliviji) ljudski sloji celo desetletje rušili vlade v Latinski Ameriki.³ Nasprotno pa od ponovne vzpostavitve konservativnih sil ta gibanja niso več imela tega zagona in moči, kar se je videlo pri resnem zastoju v državah, kot sta Brazilija in Ekvador.

Vzrokov ni težko najti. Vlade so s svojimi socialnimi politikami za »boj proti revščini« načele družbeno bazo ljudskih organizacij. Ljudski sloji so na to pripoznanje odgovorili s približevanjem, ki se je pokazalo pri volilni in politični podpori, pogosto v zameno za podporo konkretnih posameznikov iz državne administracije. Rezultat je nova oblika vladnosti (*governabilidad*), ki je omogočila, da progresivne administracije računajo na družbeno bazo, ki se prilagaja njenim projektom in načinom delovanja.

Po drugi strani so tesna razmerja med gibanji in vladami po desetih letih in pol povzročila notranje spremembe, ki so posledice dotoka prejetih sredstev. Te spremembe lahko povzamemo z nastankom »hierarhij, samoumevnega rednega priliva sredstev, formacije lastne politike in tehnike, opreme in administrativnega sloja« (Ricci, 2009a). Institucionalizacija gibanj je potekala hkrati s spremembami načinov delovanja in političnih kultur.

2 Od leta 1985 v Argentini organizirajo Nacionalno srečanje žensk, ki poteka vsako leto v drugem kraju. Po načelih samoorganizacije priredijo več sto delavnic in pogovorov, ki se jih v zadnjih letih udeležuje tudi do 70.000 žensk. V zadnjem času je dejaven zlasti kolektiv Niti ena manj. Od leta 2016 je pri mobilizaciji proti umorom žensk in za dekriminizacijo abortusa sodelovalo 100.000 ljudi iz Čila, Argentine in Urugvaja.

3 El Caracazo se imenuje spontana vstaja prebivalcev Caracasa, ki so od 27. februarja do 8. marca 1989 protestirali proti podražitvi bencina. V Boliviji se je oktobra 2003 začela t. i. bencinska vojna z velikimi manifestacijami staroselcev in množic, ki so zasedli večino cest v La Pazu, zaradi česar je padla vlada Gonzala Sáncheza de Lozade.

Favorizirati so začeli odnose z državami, vladami in občinami, prejemanje finančnih transferjev je postalo nekaj normalnega in legitimnega, kar je v središče postavilo vodenje in administracijo teh sredstev; tako je boj za preoblikovanje stvarnosti oslabil. Ekstraktivističen model je še vedno tarča kritike, vendar bolj poudarja okoljske in socialne posledice kot pa nujnost, da se ustavi tovrstna akumulacija.

Po vsej celini smo pričeli, kako slabi moč ljudskih skupščin kot prostora direktne demokracije, saj številni voditelji in aktivisti vložijo več energije v odnose z institucijami kot pa v delo v bazi, kot sta na primer izobraževanje in mobilizacija. V Braziliji izvaja 75 odstotkov občin katero od modalitet družbene participacije, s katero določijo investicijske prioritete, zato zaradi teh izkušenj brazilski sociolog Rudá Ricci trdi, da so »družbena gibanja, ki so prej zahtevala družbeno inkluzijo, vstopila v Državo, kjer jih je požrla logika javne birokracije« (Ricci, 2009b).

Politično prizorišče se je spremenilo s temi intervencijami odzgoraj navzdol. V Braziliji so podrobno proučili vpliv programa *Bolsa Família*⁴ na volitve. Fundacija Getúlio Vargas zagotavlja, da se je na volitvah leta 2010 vsaka odstotna točka kritja Bolse Familie pokazala v povečanju števila volivcev za 0,32 odstotka za Delavsko stranko (PT) (glej R7, 2014).

Množičen prehod glasov k brazilski levici, ki je bila prej močna na jugu in jugovzhodu, zdaj pa se je okrepila na severovzhodu, je jasen kazalec dolgotrajne politične mutacije, ki je zelo vplivala na družbena gibanja. Do leta 2002, ko je Lula zmagal na volitvah, so bili volivci Delavske stranke (PT) večinoma iz São Paula in južne regije, kot je Rio Grande do Sul. To so industrijska območja, kjer sta nastala sindikat (Central Unica dos Trabalhadores, CUT) in Delavska stranka, dolgo pot so prehodile cerkvene skupnosti in tam je vzniknilo tudi Gibanje kmetov brez zemlje.

Na primer: na jugovzhodnem območju je samo sedem odstotkov gospodinjstev prejelo prej omenjeno državno podporo revnim družinam (Bolsa Família). Na severovzhodu se ta odstotek poveča na 30 odstotkov (O Antagonista, 2017). Po mojem mnenju je posledica skoraj očitna: podpora, ki jo dobiva levica na območjih, kjer se izvajajo socialne politike, ni posledica preteklih organiziranosti in politike, temveč prejete materialne podpore. Te podpore pa revni niso pridobili z organiziranim bojem, saj jo prejemajo ljudje na apolitičnih območjih, kjer je tradicija družbenih gibanj šibka. V teh regijah, tako ruralnih kot urbanih, je volilni glas stvar individualne države, ki nadomešča kakršnokoli kolektivno organizacijo.

V tem smislu je glasovati na volitvah podobno potrošnji. Gre za osebno odločitev na podlagi osebnih zadovoljstev, ki jih je mogoče uresničiti.

4 Gre za program državne podpore revnim družinam (op. ur.).

Socialne politike promovirajo integracijo prek potrošnje, kar je z vidika emancipacije velika anomalija z uničujočimi posledicami za avtonomna gibanja (Machado in Zibechi, 2016).

Realno obstoječe avtonomije

Leta 2018 sem obiskal različne prostore argentinskih gibanj v Córdoba – v prestolnici in v Traslasierru –, kot tudi kolektive v provincah Santa Fe in Paraná, kar mi je omogočilo vpogled v drugačne razprave in načine dela.⁵ Eno teh je diverzifikacija pojma avtonomija, saj se imajo za avtonomne tudi skupnosti, ki prejemajo sredstva od zveznih držav. Samoupravo/samovladanje v svojem prostoru ločujejo od finančnih prispevkov, ki jih prejmejo.

Spomnimo se, da so se v devetdesetih latinoameriška gibanja, še zlasti piqueteri, ob vročici vzpona zapatističnega gibanja leta 1994, ki je postavilo avtonomijo kot osrednjo zahtevo, opredelila za avtonomne od države, strank, cerkva in sindikatov. Šlo je za politično avtonomijo, čeprav je v večini primerov to ostalo na deklarativni ravni, saj so teritorialna gibanja brezposelnih od začetka gradila organizacijo na podlagi socialnih načrtov vlad provinc in občin.⁶

Več kot deset let so gradili organizacije na podlagi takšnih politik, a se je utrdilo splošno prepričanje, ki je še vedno govorilo o avtonomiji (seveda v omejenem delu gibanj), medtem ko niso podvomili o prejemanju vladnih sredstev. To očitno protislovje je bilo posledica omenjene ločitve konceptov avtonomije in samouprave/samovladanja. Niso avtonomni, čeprav bi radi bili, lahko pa upravljajo (*gobernar*) svoje prostore po svojih željah in političnih projektih. Lahko rečemo, da se upravljajo sami, čeprav niso avtonomni.

5 Marca 2018 sem prisostvoval letnemu srečanju na univerzi Trashumante v Cosquínu v Córdoba. Istega meseca sem sodeloval na srečanju organizacij, kjer se zberejo teritorialne skupnosti Córdoba. Poleg tega sem obiskal tri dejavnosti v Traslasierru: kulturni center Los Hornillos, ljudsko knjižnico in radio skupnosti La Paza, na katerih je prisostvovalo okoli dvesto aktivistov. Junija sem bil na srečanju kolektivov ljudskega izobraževanja v Limi v Peruju v organizaciji Programa za globalne spremembe in v Celendínu v Cajamarci na šoli Hugo Blanco, kjer prebivalci nasprotujejo rudniku Conga. Oktobra sem bil na srečanju skupnosti v gorovju Tarahumarov v Mehiki, ki ga je organiziral COMUNARR. Še isti mesec sem prisostvoval skupnosti Timbau v faveli La Maré v Riu de Janeiru na srečanju skupin mladih. Decembra sem bil s kolektivi kmečkih in urbanih Mapučev v Temucu in Santiagu v Čilu. Konec leta sem v San Cristóbal de Casasu in Oaxaci sodeloval na srečanjih podpornih mrež gibanjem proti ekstraktivizmu. Večina teh skupin je takrat razpravljala, kaj pomeni biti avtonomen.

6 Gibanje piqueterov (brezposelnih) v Argentini je bilo eno najdejavnějšíh branilcev tega koncepta avtonomije.

Glavni problem te države, ki se mi zdi iskrena in transparentna, saj nihče ne zanika, da prejema sredstva države, je po mojem mnenju nezadosten razmislek o posledicah za politično kulturo. Ali ima obrat, ki je nastal kmalu po letu 2010 na volilnem področju, ko se je opustila ali oslabila strategija delovanja na terenu, kakšno zvezo s politiko graditve organizacije na podlagi socialnih programov? Kakšne posledice imajo ti programi na organizacijo in politično kulturo v samih gibanjih?

Očitno je, da se je država repozicionirala v družbah s progresivnimi vlada-mi, dobila pa je tudi prostor v razmišljanjih aktivistov in v načinih organiziranja. Bolj kot to, da o tem le dvomimo, se mi zdi potrebno razpravljanje o tem. Mislim, da ni pozitivno, če naturaliziramo vlogo državne podpore, niti volilno tekmo, za kar se porabi veliko truda in nemalo sredstev, ne da bi izmerili dolgoročne posledice takšnih odločitev.

Nedvomno kljub vsemu obstajajo avtonomne prakse – niso izginile, ohranjajo se in živijo v številnih kolektivih ter presegajo ozke definicije vsakega posebej. Imam občutek, da avtonomija kot politična ideja uživa več simpatij kot pa sposobnost za dejansko avtonomijo; da je praktičnih avtonomij veliko več kot pa kolektivov, ki se opirajo le na svoje moči.

Sprašujem se o razlogih za to in najdem jih več.

Prvi je, da je avtonomija deležna družbenih in kulturnih simpatij kot ideja in moč, ki oblikuje emancipatorne napetosti. Nedvomno ima zopazem večji vpliv, kot si predstavljamo. Ta vpliv je posreden in ni nujno »političen« v tradicionalnem pomenu besede. Kolektivi, ki se spreminjajo v protisistemsko referenco v vseh državah regije – kot Mapučiči v Čilu in Argentini, Guarani v Braziliji in Kečui, ki nasprotujejo rudarjenju v Peruju in na območju Andov, prakticirajo in se identificirajo z različnimi stopnjami avtonomije.⁷

Avtonomija ima različna imena in je najprestižnejša politična praksa med ljudstvi, družbenimi skupinami in aktivnimi posamezniki, med črnskimi skupnostmi v Kolumbiji in Braziliji (kilombi in palenki), v urbanih predmestjih velemest, ki jih ogrožajo nepremičninske špekulacije, in seveda med staroselci, ki branijo svoje življenje in zemljo/teritorij.

Feministično gibanje kaže globoko empatijo z avtonomnimi praksami in krepi prizadevanja ljudstev z lastnimi značilnostmi in zmožnostjo ustvarjalne in učinkovite mobilizacije. Najpomembnejše gibanje v času agonije progresistov obnovi avtonomizem in mu podeli pomembno vlogo v prihodnosti, vključno z boji, ki od države zahtevajo pravico do splava.

⁷ Med drugim mislim na Teritorialno zvezo Mapučev v Čilu, na Zvezo skupščin skupnosti UAC v Argentini in na upor proti rudarjenju v Congi v Cajamarci in v Las Bambasu v Apurímacu v Peruju.

Drugi razlog je, da ima heteronomija (odvisnost od vlad, strank in držav) zelo slab sloves. Odnos s patriarhalnimi in kolonialnimi strukturami lahko analiziramo kot nujnost za en del družbenih gibanj, v katerih takšna drža ne zbuja ne navdušenja ne enoznačnih povezav, niti se noče spremeniti v podrejenost.

Poglejmo si preobrat na volitvah v Argentini. Čeprav so bili rezultati porazni, je bila politika v manj kot desetletju nevtralizirana in je na poti delegitimacije, kajti kaže, da so prebivalci v svoji zavesti institucije povezali s korupcijo, osebnimi interesi in reprodukcijo najslabših praks stare politične kulture. Po sojenjih Luli in Cristini Fernández, po represalijah režima Daniela Ortege v Nikaragvi in brezvladju Nicolása Madura v Venezueli so državne institucije čedalje manj braniki emancipatornih praks. Progresizem še naprej brani zgolj peščica prilagodljivih intelektualcev in aktivistov, ki jih je zaslepila desničarska ofenziva.

Tretji razlog je, da nas sistem v svoji finančno-ekstraktivni fazi, v četrti svetovni vojni, duši, ne pusti nam dihati, zato je avtonomija nujna praksa za preživetje. Kot so pokazali zapatisti, smo v fazi kapitalizma, ki je vojno stanje, ki hoče izseliti prebivalce, da bi skupno dobro spremenil v tržno blago.

Na tej točki vidim poglobljen dialog med feministkami in ljudstvi, ki trpijo zaradi ekstraktivizma. Patriarhat in mačizem kažeta svojo genocidno plat v čedalje večjem številu feminicidov, ki prizadenejo predvsem temnopolte ženske, staroselke in ženske iz nižjih družbenih slojev. Kolonializem in rasizem delujeta na enak način, proti istim ljudstvom. Kapitalizem, patriarhat in kolonializem so povezani, ker imajo skupno potrebo po nadzoru nad ljudstvi barve zemlje, ki so njihova glavna ovira pri akumulaciji bogastva.

Tako kot ženske potrebujejo svoje prostore, da vzpostavijo zaupanje, varne prostore, v katerih se sestrsko povežejo, morajo tudi pripadniki nižjih slojev različnih barv in ljudstev graditi svoje arke, da preživijo viharje razlaščenja. Ti prostori, arke, teritoriji, ki se upirajo in ustvarjajo nove svetove, delujejo avtonomno glede na kapital in patriarhat. Stotine organizacij v najbolj oddaljenih kotičkih naše celine dojemam kot takšne prostore preživetja in kreacije, ki prakticirajo vsaj nekaj resnične avtonomije, ki ni avtonomija zgolj v besedah.

Med temi avtonomnimi praksami samoupravljanja, ki jih prepoznamo v vseh latinoameriških deželah, najdemo nekatere skupne značilnosti, ki bi jih rad navedel:

Prva je, da so te skupine zelo različne, ne ukvarjajo se s »politiko« v tem smislu, da bi se borile za oblast v družbi, temveč se ukvarjajo s kulturnimi dejavnostmi, kot so glasba, ples, svobodni radio, založništvo, neodvisne revije; z družbenimi dejavnostmi, kot so ljudsko izobraževanje, pravična

trgovina, zdrava hrana; in s proizvodnjo, kot je peka kruha in pridelava organske hrane, domača obrt in reciklaža. Ukvarjajo se s politiko odspodaj brez pretenzij, da bi se »dvignile« do institucij.

Druga značilnost je, da večina teh skupin podpira okoljske ali ekološke ideje in prakse, ne podlega potrošništvu, vzpostavlja mreže odpora proti rudarjenju in proti uvajanju monokultur, kot je na primer soja, in tudi proti urbanim nepremičninskim špekulacijam.

Niso vse povsem avtonomne v smislu, da bi se opirale na lastne vire, vendar pretresajo participacijo na volitvah in upravljajo svoje prostore in svoj čas po lastnih merilih. Večina je zgradila prostore za samoizobraževanje, kar pripomore k večji moči avtonomnih praks.

Tretja značilnost je, da gre za širok sektor, ki po navadi ni povezan s stabilno organizacijsko strukturo. Kolektivi se po navadi odločijo za opravljanje konkretne dejavnosti ali za časovno omejene kampanje, potem pa vsaka organizacija ubere svojo pot. V stvarnosti obstajajo stabilne povezave med številnimi, niso pa podrejene organskemu aparatu, ki bi jih vodil.

Obstajajo nacionalne, regionalne in področne koordinacije. Toda vsaka skupina, ki se priključi, je avtonomna pri svojih odločitvah in se ji ni treba podrediti koordinaciji, ki ji pripada. Zato mislim, da avtonomija obsega veliko več prostorov kot zgolj tiste, ki se razglašajo kot take.

Avtonomija se je zelo spreminjala od svojih začetkov v 90. letih prejšnjega stoletja; nanjo so vplivali: Zapatizem, fiasko starih levičarskih strank, neoliberalizem, ki je uničil socialne države, in sindikalizem, ki se je prilagajal sistemu. Večini je jasno, da državne socialne politike iščejo načine za nevtralizacijo gibanj, in zdi se, da so se tega tudi naučile.

Na enem od srečanj, ki sem se jih udeležil v zadnjih dveh letih, je ena od delovnih skupin poudarila pomembnost razmisleka o tem, kako bi si bili ljudje drug drugemu v oporo, »kako bi se objeli odspodaj«. Medtem ko se čedalje bolj zavedajo odvisnosti ne le od države, temveč tudi od trga, prav tako čedalje bolj spoznavajo načine povezovanja za širitev odporov in bojev, medtem ko tkejo nove povezave. To pa ni malo v teh težkih časih.

Labirinti kritičnega mišljenja

Še vedno je presojljivo za ovrednotenje, kako je zadnji cikel bojev vplival na kritično latinoameriško mišljenje in tudi kako je progresivistični cikel vplival na latinoameriške intelektualce. Po mojem mnenju so vplivi izjemni. Tako meni tudi eden najvidnejših sodobnih mislecev Boaventura de Sousa

Santos. Pred časom, na Svetovnem socialnem forumu leta 2010, je poudaril, da zdaj obstaja »najnovejše družbeno gibanje, ki je sama Država«. V nasprotju z vsem kritičnim avtonomističnim mišljenjem je dodal, da je sodobna Država »kontradiktorno družbeno razmerje, da pa si jo lahko ljudske množice prisvojijo« (Santos, 2010).

Kritično mišljenje v Latinski Ameriki se v veliki meri nagiba k podpiranju in opravičevanju vladnih politik in kot kaže, ima velike probleme z upoštevanjem novega modela hegemonije, ki temelji na izvozu blaga (soje, mineralov in ogljikovodikov), česar ti intelektualci sploh ne ocenjujejo. Primer Bolivije je izjemen. Množična podpora izobražencev vladi Eva Moralesa in Ávara García Linera se je sčasoma razbila, dokler se ni decembra 2010 močno okrepil opozicijski tabor ob »gasolinazu«. ⁸ Prvi osamljeni primeri dezerterstva so bili med ajmarskimi intelektualci, zadnja leta pa je prišlo do preobrata, ki ga spremljajo kritike obsežnih družbenih sektorjev in različnih družbenih gibanj, ki so se distancirali od vlade.

Eno večjih presenečenj je nesposobnost levičarskih intelektualcev, da bi znova ocenili delovanje glavnih voditeljev, kot so Lula, Rafael Correa in Cristina Fernández, in se nehali pretvarjati, da so obtožbe in sodbe o korupciji zgolj mahinacije desnice in imperializma. Glavni izjemi sta Ekvador in Venezuela, kjer osebnosti, kot sta Alberto Acosta in Edgardo Lander, znajo ohranjati kritičen ton kljub politični in družbeni osamitvi.

Z dolgoročnega stališča je najpomembnejše vprašanje za kritično mišljenje vključevanje novih tem. Zadnje protestno obdobje je odprlo razmišljanja o dveh dimenzijah uporov: gibanja so proizvedla zgodovinska dejstva in sugestivno projekcijo nove družbe, tj. številne produkcijske, izobraževalne in zdravstvene projekte, ki so zrastle med upiranjem sistemu (Solana, 2011).

V zadnjem desetletju so skoraj v vseh deželah regije objavili številna dela o zasedenih tovarnah, sonaravnem in družinskem kmetovanju, alternativnem in tradicionalnem skupnostnem zdravstvu, o ljudskem izobraževanju in univerzah v okviru gibanj, vključno z nekaterimi deli o nedržavnih oblikah oblasti na območjih, ki jih samoupravljajo gibanja. V prejšnjih obdobjih je bilo kritično mišljenje osredinjeno skoraj izključno na razumevanje političnega položaja, razmerij moči na lokalni in globalni ravni, na definiranje gonilnih sil in ciljev protisistemskih bojev.

Del kritičnega mišljenja se je v tem času posvetil značilnostim »novih svetov«, ki so jih ustvarili odpori. Tako je kritično mišljenje spremljalo novosti, ki jih prinaša družbeni boj, kar je bilo vedno ena njegovih temeljnih značilnosti. Pri tem pa ni pozabilo na preostale, že obdelovane napetosti,

⁸ Vlada je ustavila subvencioniranje naftnih derivatov, kar je ob znatnem zvišanju cen pripeljalo do množičnih protestov (op. ur.).

potrebne za razumevanje stvarnosti, kot so nove oblike akumulacije kapitala, imperializem in spremembe na področju dela, če se omejimo na najbolj izpostavljene.

Treba je poudariti, da nove teme večinoma ne izhajajo iz mišljenja ali mislecev, ki bi bili uveljavljeni in institucionalizirani, pač pa od mislecev/aktivistov ali militantnih raziskovalcev, mladih, ki iz različnih prostorov postavljajo agendi nove teme. Ne govorim zgolj o sposobnosti za osvetlitev vsakdanjega življenja v gibanjih, temveč tudi o sposobnosti za vnašanje tem o spolu in generacijah, v njihovih različnih variantah, ki so postale vidnejše kot kdajkoli prej v zgodovini.

Teže najdemo besedila o novih načinih dominacije, te izjemne kombinacije ekstraktivizma in kompenzatornih socialnih politik, značilnih za progresivistične vlade. Delo brazilskega sociologa Francisca de Oliveira in skupine, ki se identificirajo z razmišljanji, ki jih je proizvedel v zadnjih nekaj letih, je eno najboljših v obdobju teoretskega mrka. *Hegemonía as avessas* in *O avesso do avesso* (De Oliveira, 2010), dva kratka in ostra teksta, razgalita nekatere osrednje vidike novega modela in hkrati pokažeta omejitve določenega kritičnega mišljenja.

Pod vplivom Gramscija de Oliveira trdi, da so vladajoči razredi v Braziliji in Južni Afriki pristali, da jih politično vodijo podrejeni (hegemonija) pod pogojem, da ne načenjajo vprašanja o kapitalističnem izkoriščanju (obrnjena hegemonija). Razume, da gre za »epistemološko revolucijo, za katero še vedno nimamo na voljo primerne teoretskega orodja« (De Oliveira, 2010: 27). Zaključí z dvema polemičnima trditvama: marksistična (in gramscijevska) dediščina sta lahko teoretsko izhodišče, vendar ne zadostujeta, da bi razumeli novo, in da lulizem, in na splošno progresizem, pomeni regresijo, saj je politika postala stvar elit, namesto da bi jo podružbili.

Medtem ko se nam zdi prvi del, v katerem poudari omejitve kritičnega mišljenja sedanjega trenutka, domač, pa je drugi del neprijeten. Razmišljanje, da je to, kar živimo v Latinski Ameriki s posredovanjem Delavske stranke in progresizma, regresija, je kot da bi zavrgli celotno obdobje bojev, ki jim je uspelo delegitimirati neoliberalizem, pregnati konservativce in odpreti prostor za nove načine vladanja. Vendar, če natančno proučimo izjave De Oliveire, so zadeve drugačne. V resnici so progresizem in levice, ki so postale del vlad, prevzeli gibanjem glas, nadomestili navadne ljudi, ki so pred 15 leti vzklikali »Vsi naj odidejo«,⁹ da bi monopolizirali diskurz v imenu gibanj.

9 V argentinski krizi, ki kulminira decembra 2001, se je v nekaj tednih zvrstila vrsta predsednikov, na kar so protestniki vzklikali: »¡Que se vayan todos!« (»Vsi naj odidejo!«) (op. ur.).

Venezuela: kratko obdobje izkušenj s samoupravo

Bolivarska izkušnja v Venezueli je sprožila val navdušenja v Latinski Ameriki, kakršnega nismo videli od sandinistične revolucije leta 1979. Čeprav je šlo za volilni proces z močno ljudsko mobilizacijo, je chavizem za opisovanje dogajanja vedno omenjal besedo »revolucija«. Vzpostavitev »ljudske oblasti«, kot so komune, se je razglašalo za poglobljen argument, da gre za prehod v »socializem 21. stoletja«.

Ne smemo pozabiti, da se je chavizem rodil odspodaj in to veliko prej, preden je postal oblast. Prvič zato, ker je izšel iz ljudske vstaje, znane kot Caracazo, ko so 27. februarja 1989 prišle obubožane množice na ulice, in se odzvale na ukrepe strukturne prilagoditve koruptivne vlade. To je bila prva velika ljudska vstaja v regiji proti Washingtonskemu konsenzu. Drugič zato, ker je bila oborožena vstaja skupine vojakov 4. februarja 1992, med katerimi je bil tudi Hugo Chávez, pospremljena z upanjem in pričakovanji ljudskih množic, ki so se dvignile proti sistemu in doživele strahotne represalije. Med Caracazom je umrlo okoli petsto ljudi, nanje so streljali pripadniki oboroženih sil (Machado in Zibechi, 2016).

Po mojem mnenju oba dogodka označujeta bolivarski proces: ljudski upor odspodaj in vojaška in državljanska vstaja, organizirana v vojašnicah in političnih skupinah. Za ljudske množice je bilo pomembno, da se je uprl del oboroženih sil, saj so tako čutili podporo uniformirancev, kar je okrepilo protisistemsko občutenje in samospoštovanje predvsem v ljudskih četrtih. Kmalu po vstaji, aprila in marca istega leta, so pozvali k protestom (*cacerolazos*)¹⁰ s pozivi k vstaji, na katerih je bilo v ljudskih četrtih prvič mogoče slišati vzklike: »Chávez, Chávez!«.

Nedvomno je šlo za ljudsko konstrukcijo vodje z vsemi potencialnostmi in nasprotji, ki jih vsebuje. Politična kultura revolta vsebuje dva kontradiktorna elementa in neskončno sivih odtenkov: sodelovanje ljudskih baz in vodenje vojske prek MBR 200 (Movimiento Bolivariano Revolucionario 200). V enem gibanju sta združena tako horizontalnost kot hierarhija, kar je značilnost tako imenovanega bolivarskega procesa.

Ko je Chávez zasedel center političnega prizorišča, že leta 1992, je nadomestil ljudstvo, ki se je mobiliziralo na ulicah; treba je razumeti, da je bilo to isto ljudstvo, ki ga je postavilo na ta položaj. S tem dejanjem je obudil staro kulturo *caudilla*, okrepljeno z vojaškimi vstajami, ki so pripomogle tako k strmoglavljenju tradicionalnih elit kot k odstranitvi protagonizma ljudskih množic z ulic.

¹⁰ Značilni latinoameriški protesti, kjer ljudstvo ropota s kuhinjskim posodjem (op. ur.).

V Caracasu in drugih mestih je bilo mogoče v tem času opaziti urbane skupnosti, ki so delovale samoupravno in razpršeno, tako da niso institucionalizirale svojega delovanja, niti se utrdile kot nekakšen aparat. Gre za načine delovanja, ki jih navdihuje občutek za skupnost nasproti šibki državi, ki se ni nikoli brigala za te četrti. Ti načini imajo potencial, se dolgoročno ohranjajo in so odporni, zelo odporni, proti vsiljevanju odzgoraj.

»Revolucija« jim skuša vsiliti formo, institucionalizirati »neformalne« in avtonomne prakse prek »legalizacije« izvršenih dejanj, ki so ustaljen način tistih odspodaj, ko zasedejo prostore, ki jih potrebujejo. To je delikaten trenutek, ker se pojavijo mediatorji še pred institucijami, posredniki med državo in skupnostjo, ki imajo lastne interese, vendar vedno v sozvočju z logiko institucije, ki jim omogoča najboljše pogoje za reproduciranje njihovih majhnih oblasti.

V Venezueli, kot tudi v preostali Latinski Ameriki, so okoli 60 odstotkov bivališč v velikih mestih in pri tej urbanizaciji ljudje zgradili sami, brez državne podpore. Zato je struktura ljudskih četrti kaotična in nepregledna za zunanjega opazovalca (tako za državo kot za kapital), vendar stanovalcem daje zaščito in suverenost. Medtem ko sta bili v drugih državah regije državna »legalizacija« in »regulacija« način za uničenje prostorov samouprave in avtonomije, pa v Venezueli ni bilo tako.

Chavistična država ni mogla institucionalizirati socialne strukture ljudskih četrti, niti jih ni mogla birokratsko označiti, to je storila zgolj deloma, saj »družba obdrži urbanistično, ekonomsko, nasilno netransparentnost«, tako da država tam ni mogla vsiliti svojega monopola nad nasiljem (Boni, 2017: 56).

Meje države so ključne pri razlagi venezuelske krize, ki se izogne politični polarizaciji – vključno s korupcijo – in so osišče za razumevanje. Pred družbeno močjo se chavistična država umika in se pogaja z njo, ker je ne more disciplinirati in ker gre za njeno lastno družbeno bazo. To je najbolj opazna posebnost bolivarskega procesa.

Ustanovitev Združene socialistične stranke Venezuele (Partido Socialista Unido de Venezuela, PSUV) je treba interpretirati v znamenju kulture dobičkov od nafte, ki vključuje stare ideje o »sejanju nafte«, do kulture nedela, da bi nadaljevali in obnovili klientelizem, menjavali dobrine za glasovnice ali vdanost lokalnemu vodji. Patrimonializem in personalizacija političnih povezav sta skoraj naravna v družbi, ki je le šibko organizirana z gibanji in v kateri so politične strukture prepojene s kulturo rentništva in klientelizma (Boni, 2017).

Na tej točki je treba razumeti delovanje občinskih svetov, glavne kreacije chavistične »ljudske oblasti«. Z občinskimi sveti chavizem institucionalizira

različne oblike ljudske participacije, ki so obstajale v državi od 70. let 20. stoletja. Tako se raznolikost podredi državnemu aparatu zaradi obilice sredstev, ki jih dodeljuje. Zgolj v Sucru so v nekaj letih ustvarili okoli 1500 občinskih svetov, pa gre za zvezno državo z manj kot milijon prebivalci, kar govori o razširjenosti ljudske organiziranosti.

Gre za organizacije, namenjene sodelovanju z državnimi institucijami in ljudski participaciji, ki lahko odločijo o usodi projektov, ki jih vodijo, kot tudi za odnos z državno birokracijo in kanaliziranje storitev za skupnost. Treba je poudariti, da občinski sveti niso bili nikoli načrtovani ali delovali kot organizacije oblasti, kot jih predstavljajo tisti intelektualci in aktivisti, ki brezpo- gojno podpirajo chavizem (Machado in Zibechi, 2016; Bono, 2017).

To ne pomeni, da sveti nimajo nikakršne vrednosti ali da niso pomembni. Imajo vrednost, ker so oblike teritorialne skupnostne organizacije, v katerih se sosedje v neki četrti čutijo reprezentirane, njihovi interesi pa so formalno predloženi državi. Vendar niso organi oblasti. So teritorialni državni uradi, ki delujejo kot mediatorji.

Je pa še nekaj, kar nam lahko služi kot povzetek progresističnega obdobja glede na ljudske samouprave in avtonomijo. Sveti rastejo hkrati horizontalno in včasih hierarhično, kar poraja nerazrešljivo napetost. Po eni strani so odvisni od državnega financiranja in delujejo po birokratskem ključu, zaradi česar »je ljudska oblast strukturno šibka glede na institucije, s katerimi se mora soočati« (Boni, 2017: 103).

Oblast, ki ni avtonomna, ni moč (*Un poder que no es autónomo, no es poder*). Podreditev svetov PSUV je očitna med volitvami, ko pripomore k vse večji homogenizaciji in izgubi neodvisnosti. Na koncu tega dolgega procesa občinski sveti postanejo del državne organizacijske strukture. Po svoje lahko rečemo, da je to korak nazaj v primerjavi s heterogenim univerzumom sosedskih skupnosti k hierarhijam in klientelizmu 70. let, če De Oliveirovo analizo prestavimo v venezuelsko dejanskost.

V najboljšem primeru lahko rečemo, da egalitarna in avtonomna logika do neke mere še vedno vztraja v ljudskih četrtih, kjer horizontalnost in odsotnost hierarhij v veliki meri tvorita kulturo onstran strank in ideologij. Prevlada usmeritev kadrov in uradnikov oboroženih sil omejuje in nadzira prostore egalitarnosti, še zlasti pod predsedovanjem Nicolása Madura (2013).

Hkrati je treba povedati, da v vsej Latinski Ameriki še ni premagana starodavna hierarhična kultura patriarhalne narave, progresizmi pa jo reproducirajo prek različnih *caudillov*, kar se, med drugim, prevede v personalizme in paternalizme. Zato feministično gibanje, ki mu je uspelo vplivati na sloje,

ki so bili prej nedostopni, pomeni potenco transformacije onkraj obstoječega.¹¹

Splošen vtis je, da plavamo v globokem povratnem toku, vidnem v nastopu desničarskih vlad, ali celo ultradesnih, kot je to v Braziliji. Toda pod to vidno pojavnostjo se ohranjajo izkušnje samouprave in avtonomije, ki celo rastejo med določenimi sektorji, zlasti med staroselci, kot so perujski Wampis. Oblikovanje Avtonomne teritorialne vlade ljudstva Wampis leta 2015 kaže, da so samouprave odspodaj začele svojo dolgo pot, s katere se bodo težko odvrnile.

Prevod: Irena Levičar

Literatura in drugi viri

BONI, STEFANO (2017): *Il Poder Popular nel Venezuela socialista del ventunesimo secolo*. Florencia: Editpress.

FERNANDES MANÇANO, BERNARDO (2000): *A formação do MST no Brasil*. Petrópolis: Vozes.

GEMSEP – GRUPO DE ESTUDIOS SOBRE MOVIMIENTOS SOCIALES Y EDUCACIÓN POPULAR (2015): *Relevamiento Nacional de Bachilleratos Populares de Jóvenes y Adultos*. Buenos Aires: Gemsep.

MACHADO, DECIO IN RAÚL ZIBECHI (2016): *Cambiar el mundo desde arriba. Los límites del progresismo*. La Paz: CEDLA.

MST (2017): LGBT Sem Terra: uma identidade de luta. *MST*, 4. november. Dostopno na: <http://www.mst.org.br/2017/11/04/lgbt-sem-terra-uma-identidade-de-luta.html> (17. februar 2019).

NACIÓN WAMPIS (2015): *Estatuto del Gobierno Territorial Autónomo de la Nación Wampís*. Dostopno na: <http://nacionwampis.com/autonomia-en-accion/#estatuto> (19. februar 2019).

O ANTAGONISTA (2017): O peso do Bolsa Família no Nordeste. *O Antagonista*, 30. november. Dostopno na: <https://www.oantagonista.com/brasil/o-peso-bolsa-familia-no-nordeste/> (8. julij 2019).

11 V argentinski provinci Rosario policistke niso hotele poseči v manifestacije feministk in sodelujejo z gibanjem Niti ena manj (glej Redaccion Rosario, 2019).

- DE OLIVEIRA, FRANCISCO, RUY BRAGA IN CIBELE SALIBA RIZEK (2010): *Hegemonía as avessas*. São Paulo: Boitempo.
- R7 (2014): Bolsa Família tem maior impacto eleitoral desde sua criação. *R7*, 13. oktober. Dostopno na: <https://noticias.r7.com/eleicoes-2014/bolsa-familia-tem-maior-impacto-eleitoral-desde-sua-criacao-13102014> (17. julij 2019).
- REDACCION ROSARIO (2019): Mujeres policías se niegan a reprimir en marchas contra la violencia de género. *Redaccion Rosario*, 14. februar. Dostopno na: <https://redaccionrosario.com/2019/02/14/mujeres-policias-se-niegan-a-reprimir-en-marchas-contra-la-violencia-de-genero/?fbclid=IwAR1g1jbR00psjVFR5S7rSH-zkmzCDeK1PJMDYm7MLza4jPRY5GRrP0-OTg--> (8. julij 2019).
- RICCI, RUDÁ (2009a): Com o fim da era dos movimentos sociais foi-se a energia moral da osuadía. *Inclusive*, 2. december. Dostopno na: <http://www.inclusive.org.br/arquivos/12835> (10. februar 2019).
- RICCI, RUDÁ (2009b): Fim da era dos movimentos sociais. *Folha de São Paulo*, 20. oktober. Dostopno na: <https://www1.folha.uol.com.br/fsp/opiniaofz2010200908.htm> (10. februar 2019).
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2010): "O Forum Social Mundial desafiado por novas perspectivas." *Instituto Humanitas Unisinos*, 29. januar. Dostopno na: <http://www.ihu.unisinos.br/entrevistas/29453-o-forum-social-mundial-desafiado-por-novas-perspectivas-entrevista-especial-com-boaventura-de-sousa-santos-> (5. februar 2019).
- SOLANA, PABLO (2011): 2001-2011: La rebelión al calor de la experiencia de los movimientos barriales y de trabajador@s desocupad@s. *Herramienta* 46: 41-51.
- SVAMPA, MARISTELLA IN SEBASTIÁN PEREYRA (2003): *Entre la ruta y el barrio. La experiencia de las organizaciones piqueteras*. Buenos Aires: Biblos.
- ZADNIKAR, DARIJ IN DR. (UR.) (2005): Latinska Amerika: »Za vse luč, za vsakogar vse, za nas radostni upor!«/(Ne)moč oblikovanja. *Časopis za kritiko znanosti* 222.